
Will Kymlicka, *Multikulturalno građanstvo*, preveo Davor Stipetić, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2003, 416 str.

Zadnjih godina grupa autora pokušava pokazati da je dihotomija između liberalizma i barem jednog oblika komunitarizma (onog oblika kojeg predstavlja pažnja usmjerena nacionalnoj pripadnosti) nedovoljno suptilna. Odnosno, nastoji se pokazati da tradicionalno koncipiran liberalizam (barem tradicionalno u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata) ne shvaća u potpunosti važnost elementa nacionalne pripadnosti. Pri tome, radi se o autorima koji smatraju da ne nude alternativu liberalizmu, već njegovo potpunije i sofisticiranije shvaćanje. Moralna vrijednost nacionalne pripadnosti nije zastupljena u klasičnim holističkim ili organicističkim terminima, već kao nešto što je nužno za afirmaciju pojedinca i njegove jednakopravnosti. Kulturalna pripadnost je zastupljena u individualističkim terminima, kao pravo koje jamči pojedincu potpuniji razvoj i predstavlja nužan preduvjet za ispoljavanje autonomije. Iz tog razloga, koriste se sintagme kao “liberalni nacionalizam” ili “liberalni kulturalizam”. Jedan od najreprezentativnijih autora iz ove struje je Will Kymlicka.

Knjiga Willa Kymlicke, *Multikulturalno građanstvo* bavi se prije svega raspravom o pravima onih nacionalnih zajednica koje nisu većinska nacionalna zajednica u nekom političkom društvu. Čini mi se da su dvije ključne stvari u ovoj knjizi. Prije svega, knjiga nam pokazuje da se prava nacionalnih zajednica ne zanemaruju samo s perspektive isključivog nacionalizma, to jest onog nacionalizma koji (u svom idealnom modelu) smatra da država pripada samo jednoj naciji, te da u njoj nema mjesta za druge nacionalne skupine (pa svim nacionalnim skupinama osim onoj koja posjeduje određenu državu preostaju samo opcije asimilacije ili iseljenja). Kymlicka se trudi pokazati kako se prava nacionalnih manjina mogu zanemariti i s perspektive liberalizma. Liberalizam s kojim Kymlicka polemizira ovdje možemo najopćenitije odrediti kao doktrinu koja stavlja naglasak na prava pojedinaca, prema kojima se država treba postavljati neutralno, to jest zajamčiti im isti položaj bez obzira na razlike u rasi, naciji, religiji, itd. Ovo bi bio jedan od mogućih modela koji odgovaraju nazivu “građanska država”. Kymlicka smatra da je takva pozicija na nekakav način nedosljedna, jer takva država, ipak, privilegira jednu naciju nad ostalima. Na primjer, javna i službena upotreba jezika neće biti neutralna, već upravo odgovarajuća većinskoj naciji; državni praznici odgovaraju tradiciji jedne nacije; isto vrijedi i za školski program. Slične kritike ovako shvaćenoj građanskoj liberalnoj državi dolaze i iz drugih perspektiva. Feministička kritika (u jednom od svojih oblika) kaže da takva država nije zapravo neutralna jer privilegira mušku osobnost. S nekih religijskih perspektiva kaže se da ovako shvaćena neutralna država zapravo diskriminira religiozne poglede na svijet, koji ne dobivaju potpuno pravo javnosti.

Vratimo se Kymlicki. Dobro uređena država, on tvrdi, nije država koja je slijepa na nacionalne razlike (jer takva država ne može postojati u uvjetima multikulturalnosti), već država koja nacionalnim zajednicama (pod određenim kvalifikacijama koje se tiču određenih okolnosti) jamči javno manifestiranje, kao i javnu podršku za njihovo opstojanje, u mjeri u kojoj je to moguće. Slično tome što Kymlicka kaže za jedan od oblika liberalizma, kaže i za neke oblike socijaldemokracije. Dakle, prva je poruka ove knjige da zaštita nacionalnih manjina nije samo specifična zaštita općih građanskih prava i da se zanemarivanje takve postavke pojavljuje i u nekim oblicima liberalizma i u nekim oblicima socijaldemokracije.

Druga temeljna poruka koju nam nudi Kymlicka jest ideja da se poštovanje manjinskih prava ipak može realizirati unutar drukčije shvaćene liberalne teorije pravde. Za liberalizam, važno je da se svakom pojedincu zajamče uvjeti slobodnog djelovanja. Ali, jedan je od temeljnih uvjeta slobodnog djelovanja i kulturalna pripadnost. Pojedinač čija je kulturalna pripadnost ugrožena gubi mogućnost autonomnog i slobodnog djelovanja, to jest biranja sadržaja svog života u dosljednom životnom planu. Dakle, kaže Kymlicka, liberalizam treba aktivno štititi kulturalnu pripadnost.

Kao svaka rasprava u filozofiji, i ova knjiga ostavlja neka otvorena pitanja. Prije svega, valjalo bi produbiti raspravu o tome da li ovaj prijedlog stvarno jamči kvalitetniju jednakopravnost, ili ipak čini veće štete od onih koje rješava. U tom smislu, valja usporediti ovu knjigu s vjerojatno najvažnijim odgovorom ovakvom pristupu liberalizmu, to jest s knjigom Briana Barrya, *Culture and Equality* (koja će, isto tako, uskoro biti dostupna na hrvatskom jeziku).

Dalje, mogla bi se voditi detaljnija rasprava o tome zašto je nacionalna pripadnost posebno važna. Kymlicka raspolaže argumentima koji nastoje potkrijepiti takav stav ali ne mislim da su potpuno uvjerljivi. Za njega je važno pokazati da nacionalna pripadnost, više od bilo koje druge pripadnosti, određuje život pojedinca, odnosno predstavlja za njega temelj mogućnosti autonomnog djelovanja. To je potrebno kako se ne bi nacionalna pripadnost štitila kao bilo koja druga pripadnost, već kao ona koja zaslužuje posebni tretman od strane države. Glavni razlog za pridavanje posebne težine nacionalnoj pripadnosti jest to što je ona, kako kaže Kymlicka, socijalna kultura. Nacija kao zajednica prožima sve elemente života pojedinca i nudi mu raznolikost izbora. U svim drugim pripadnostima, pojedinac ispoljava samo neki element koji je važan za njegov život (npr. religijski, rodni, spolni, profesionalni, itd.). Nacija obuhvaća potpunost života pojedinca. Osim toga, što je možda i najvažnije, predstavlja okvir unutar kojega pojedinac može vršiti svoje izbore. Odnosno, može odlučiti, na primjer, hoće li biti religiozan ili ne, kojom će se profesijom baviti, itd.

Vezano uz ovu temu, imamo otvorenu raspravu o tome je li ispravno utemeljenje manjinskih prava u tome što je stabilna kulturalna pripadnost uvjet slobodnog djelovanja. Pojedinac bi mogao mijenjati kulturalnu pripad-

nost i zadržati sposobnost autonomije, posebno u uvjetima koji su od središnjeg interesa za veći dio Kymlickine rasprave ili su barem od središnjeg interesa za zapadnjačke civilizacije. U našim uvjetima (koji su u velikoj mjeri i uvjeti o kojima govori Kymlicka) nalazimo susjedne kulture koje su po mnogim aspektima slične. Tako, na primjer, Kymlicka u raznim svojim radovima govori o sve većoj sličnosti frankofona i anglofona u Kanadi. Ali, ako su kulture tako slične, zašto bi asimilacija predstavljala problem s aspekta autonomije pojedinca, odnosno njegove sposobnosti da vrši izbore? Jednostavno, nova kulturalna pripadnost nudi slične mogućnosti izbora kao ona izvorna. U kasnijim radovima, Kymlicka se usredotočio na važnost jezika kao na središnji element koji određuje naciju kao socijalnu kulturu. Asimilacija bi predstavljala problem upravo zbog elementa jezika. Mislim da je i u određenju važnosti jezika Kymlicka pretjerao. Ali, mislim da se važnost nacionalne pripadnosti ipak može pronaći u osjećajnim elementima, prije svega u osjećaju pripadnosti, koja je važna ljudska potreba o kojoj je govorio već važan autor u tradiciji liberalizma, J.S. Mill. Ali, ako je tako, ako se važnost nacionalne pripadnosti manifestira prije svega u osjećaju pripadnosti, tada se njezina zaštita ne može utemeljiti na razini početnih i neotuđivih načela pravde (poput Rawlsovih prvotnih načela pravde). Otvara se put tome da rasprava o nacionalnim pravima bude otvorena posebnostima situacija. Tako, na primjer, ostvarenje prava nacionalnih manjima ovisi o tome koliko ona ugrožavaju ostvarenje drugih prava koja su isto tako predmet političke i pravne rasprave (na primjer, prava na zdravstvo, školovanje, itd.), odnosno o tome koliko je prioritetno u nekim okolnostima zajamčiti druge oblike ljudske pripadnosti koji mogu zahtijevati, u danim uvjetima, hitniju zaštitu (na primjer, religijsku pripadnost, tamo gdje je ona izvor diskriminacije).

Unatoč otvorenim pitanjima, koja se vežu za sve filozofske rasprave, Kymlickina knjiga predstavlja izuzetno važno djelo suvremene političke misli i nezaobilazan rad u aktualnim raspravama.

Elvio Baccharini

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Omladinska 14, HR-51000 Rijeka

elvio.baccharini@ri.htmet.hr